

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ

INNOVATIVE ACTIVITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN INCLUSIVE CLASSES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи – інноваційній діяльності в інклюзивних класах, де навчаються діти з порушеннями зору. У статті розглянуто основні нормативні та законодавчі акти, які регламентують процес впровадження інклюзії в освітній простір України. Надається основна інформація про причини порушення зору, сприятливе середовище та здійснення спеціальних профілактичних заходів. Особлива увага приділяється вправам для зору, які необхідно знати майбутнім учителям початкової школи для роботи в інклюзивних класах. У статті розглядаються вправи за такою спрямованістю: релаксаційні вправи, спрямовані на зняття зорової втоми; спеціальні вправи для зміцнення м'язів ока; точковий масаж і гімнастика для очей. Робиться загальний висновок про важливість та актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності в інклюзивних класах.

Ключові слова: учитель початкової школи, інклюзивні класи, інноваційна діяльність, діти з порушеннями зору, вправи для зору.

Статья посвящена одной из актуальных проблем подготовки будущих учителей начальной школы – инновационной деятельности в инклюзивных классах, где учатся дети с нарушениями зрения. В статье рассмотрены основные нормативные и законодательные акты, регламентирующие процесс внедрения инклюзии в образовательное пространство Украины. Предоставляется основная информация о причинах нарушения зрения, благоприятной среде и осуществлении специальных профилактических

мероприятий. Особое внимание уделяется упражнениям для зрения, которые необходимо знать будущим учителям начальной школы для работы в инклюзивных классах. В статье рассматриваются упражнения по следующей направленности: релаксационные упражнения, направленные на снятие зрительной усталости; специальные упражнения для укрепления мышц глаза; точечный массаж и гимнастика для глаз. Делается общий вывод о важности и актуальности проблемы подготовки будущих учителей начальной школы к инновационной деятельности в инклюзивных классах.

Ключевые слова: учитель начальной школы, инклюзивные классы, инновационная деятельность, дети с нарушениями зрения, упражнения для зрения.

The article deals with the actual problems of the primary school teachers' training for innovative activities in inclusive classes where children with visual impairments study. The article describes the main regulatory and legal acts regulating the process of inclusion in the educational space of Ukraine. It is described in short causes of visual impairment, environments and special preventive measures. Special attention is given to visual exercises that need to be learned by future primary school teachers to work in inclusive classes. The article deals with exercises in this direction: relaxation exercises; special exercises to strengthen eye muscles; massage and gymnastics for the eyes. A general conclusion is made on the importance and relevance of the primary school teachers' training for innovative activities in inclusive classes.

Key words: primary school teacher, inclusive classes, innovative activity, children with visual impairment, visual exercises.

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051]:
373.3.043.2-056.2/3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.13>

Гренко М.А.,
аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У зв'язку зі стрімким розвитком інклюзивної освіти на світовому рівні, зокрема українському, проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності в інклюзивних класах стає особливо актуальною. За концепцією Нової української школи заохочується інклюзивна освіта та інноваційна діяльність учителів, що зумовлює глибоке переосмислення та оновлення системи професійної підготовки майбутніх учителів. Особливої уваги потребує дослідження теми підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивних класах, у яких навчаються діти з вадами зору. Враховуючи статистичні дані, що в Україні порушення зору є однією з найпоширеніших хвороб школярів, проблема є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Законодавчо-нормативне підґрунтя функціонування інклюзивної освіти визначається держав-

ними документами, зокрема такими як: Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010), Постанова КМУ «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у ЗНЗ» (2011), Закон України «Про освіту» (2017), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2017), Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2017).

Важливість інноваційної діяльності в освітньому процесі також відображається на законодавчому рівні, зокрема в Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті (2002), законах «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про вищу освіту» (2002), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2012), у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012), Концепції «Нова українська школа» (2016).

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджується в різноманітних аспектах у роботах Н. Бахмат, О. Будник, М. Жук, Н. Казанішена, С. Литвиненко, І. Малишевської, С. Ратовської, Л. Себало, О. Суховірського, А. Чернишова, Т. Шмельова. Осмислено окремі аспекти запровадження інклюзивного навчання у вітчизняному науковому просторі (В. Бондар, Л. Будяк, Л. Даниленко, І. Демченко, Н. Дятенко, С. Єфімова, В. Зосенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, І. Луценко, С. Миронова, Ю. Найда, Н. Назарова, Т. Сак, Т. Софій, В. Синьов, О. Таранченко, В. Тищенко, А. Шевцов). Проблема нововведень, розробки інноваційних технологій відображена у працях В. Андрущенко, В. Бондаря, П. Гусака, В. Журавського, В. Лугового, І. Підласого, В. Сидоренка, С. Стрілець та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених інноваційній діяльності в інклюзивних класах, профілактиці порушень зору, технологіям покращення зору, не досить дослідженими залишаються такі аспекти цієї наукової проблеми: дотепер не вистачає розроблених та експериментально перевірених педагогічних програм, які ефективно впливають на покращення зору школярів; недостатнім є впровадження наявних здоров'язбережувальних вправ у профілактиці порушень зору у дітей початкової школи, їх удосконалення, аналіз та ефективність.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану порушення зору в учнів початкової школи, описі зорових вправ для роботи майбутнього вчителя початкової школи в інклюзивних класах, де навчаються діти з порушеннями зору.

Виклад основного матеріалу. Натепер в Україні порушення зору посідають перше місце серед інших розладів. До цієї групи належать сліпі (близько 10%) та слабозорі (люди зі зниженим зором). Сліпими вважаються особи, у яких повністю відсутні зорові відчуття або ж ті, котрі мають лише незначну частку світловідчуттів (гострота зору до 0,004). Слабозорими є ті, хто має значне зниження зору (в межах від 0,05 до 0,2 за використання коригуючих окулярів) [5, с. 42].

Загальновідомо, що серед причин порушення зору є такі: спадковість, недоношеність, вроджені захворювання, хвороби інших органів, перенесені тяжкі інфекційні захворювання у ранньому віці, малорухливий спосіб життя, недостатня робота очних м'язів, надмірне напруження та навантаження очей, перевтома, недотримання гігієнічних норм і правил з профілактики порушень зору. Значний вплив на організм дитини справляє комп'ютер, який є джерелом електромагнітного, теплового, рентгенівського та ультрафіолетового випромінювання. Більшість з перерахованих причин указують на те, що в школі необхідно створювати сприят-

ливе середовище та здійснювати спеціальні профілактичні заходи [3, с. 44–45]: 1) дотримання норм освітлення (достатнє освітлення, поєднання штучного освітлення з природним); 2) правильний добір та розміщення меблів; 3) розсаджування дітей на заняттях за характером зорової патології (згідно з рекомендаціями лікаря-офтальмолога); 4) застосування адекватного зоровим функціям індивідуального підходу під час проведення режимних моментів; 5) дотримання норм тривалості занять; режиму зорових навантажень; 6) періодична зміна видів діяльності дитини, проведення фізкультхвилинок, гімнастики для очей, хвилинок релаксації; 7) спеціальний підбір наочності з урахуванням характеру порушень зору; 8) дотримання рухових обмежень на заняттях з фізичної культури (виконання тих фізичних навантажень, які рекомендовані лікарем); 9) виконання заходів з профілактики як загального, так і зорового стомлювання; 10) обов'язкове виконання рекомендацій лікаря-офтальмолога стосовно використання окулярів.

З огляду на те, що упродовж навчання зір учнів може змінюватися (відповідно, змінюватимуться офтальмологічні рекомендації), необхідна скоординована робота педагогів, шкільного лікаря, офтальмолога та батьків, які мають тримати під контролем допустимі фізичні та зорові навантаження учня [5, с. 43].

Внаслідок неповного чи спотвореного сприйняття довкілля уявлення таких дітей певною мірою збіднені, фрагментарні, одержана інформація погано запам'ятовується. Діти відчувають труднощі під час читання, письма, практичних робіт; швидко стомлюються, що зумовлює зниження розумової та фізичної працездатності. Саме тому вони потребують дозованого зорового навантаження та охоронного режиму під час організації навчального процесу [5, с. 42–43].

У дітей з порушенням зору в емоційно-вольовій сфері спостерігається низка особливостей: підвищена збудливість, дратівливість або загальмованість, замкнутість, образливість, плаксивість, багатократна зміна настрою тощо. Одним із найефективніших засобів розвитку емоційно-вольової сфери дошкільника з порушенням зору є казка, яка вносить різноманітність у життя дитини, дарує їй радість, у чому найбільш проявляється принцип навчання: вчити граючи. Казка – інтегративна діяльність, в якій дії в уявній ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, спрямованим на активність, самостійність, творчість, регулювання дитиною власних емоційних станів [2, с. 190].

Науковці Л. Вавіна, С. Стефанишин рекомендують під час запровадження здоров'язбережувальних технологій у профілактиці порушень зору у молодших школярів урахувати вікові, психолого-педагогічні особливості, що характеризуються такою спрямованістю: 1) введенням спеціальних вправ

для тренування окоорухових м'язів; 2) введенням релаксаційних вправ у режимі навчального дня молодших школярів для зняття фізичного та психічного напруження, відновлення працездатності; 3) введенням спеціальних вправ для тренування циліндричних (акомодаційних) м'язів ока; 4) введенням точкового масажу для профілактики зорової і загальної втоми; 5) введення спеціалізованих зорових ігор з метою вдосконалення зорових функцій, формування інтересу до занять гімнастикою для очей [1; 4; 8].

Програма з профілактики або роботи з дітьми, які мають порушення зору, передбачає вправи різної спрямованості:

1. Релаксаційні вправи, спрямовані на зняття зорової втоми (на розслаблення м'язів ока та покращення кровопостачання):

- вправа «Пальмінг» за методикою У.Г. Бейтса;
- розфокусування очей;
- релаксація очима (приємні спогади, розслаблення). Релаксація «Море»: під час вивчення тем про водні ресурси, моря, океани учитель може провести релаксаційні хвилинки для очей (діти уявляють відпочинок на морі, розслабляють тіло, очі). Релаксація «Хмаринка»: під час вивчення теми кругообігу природи учитель пропонує дітям уявити себе легкою хмаринкою, яка не думає, не переживає, не напружена, а навпаки – легка, приємна, літаюча;

- вправа «Метелик» – поморгати очима, як махає крилами метелик (швидко і легко) [7, с. 12].

2. Спеціальні вправи для зміцнення м'язів ока (на покращення координації рухів очей та голови, зміцнення вестибулярного апарата):

- вправа «Світлофор» – по черзі закривати то ліве, то праве око, як блимає залізничний світлофор [7, с. 12];

- вправа «Понухаємо квіточку» – витягнути вперед руку. Стежити поглядом за нігтем пальця, повільно наближаючи його до носа, а потім так само, повільно відсуваючи назад. Повторити вправу 5–6 разів [6, с. 43];

- вправа «Жмурки» – міцно зажмурити очі на 5 секунд, а потім відкрити їх [7, с. 12];

- вправа «Літак» – зробити літак з паперу та запустити його, а очима дивитися на рухомий літак, не відриваючи погляду;

- вправа «Поверти Землі» – імітувати очима поверти Землі спочатку вправо, потім вліво;

- вправа «Сховай оченята». Стати обличчям до сонця під деревом, де є тінь. Другою ногою стати на місце, яке яскраво освітлене сонцем. Світло падає на половину обличчя. Друга половина тіла і обличчя будуть у тіні, очі закриті. Виконувати вправу так: повертати обличчя то в тінь, то до світла. Повіки мають бути закриті [6, с. 47];

- вправа «Равлик» – зробити очима закрутку равлика;

- вправа «Політ пташки» або «Шлях корабля», або «Рейс літака» – уявно рухатися очима за маршрутом пташки (корабля, літака);

- вправа «Годинник» – очі рухаються немов за стрілкою годинника, а потім проти стрілки [7, с. 12];

- вправа «Баньки» – не моргати очима як можна довше, коли моргаєш, то закриваєш очі й розслабляєшся, уявляючи, що спиш [7, с. 12];

- вправа «Далеко-близько» – фокусувати погляд на предметах, що знаходяться близько та далеко від ока [7, с. 12];

- вправа «Сонячний зайчик» – рухи очима за сонячним зайчиком (без поворотів головою) [6, с. 45];

- вправа «Поглянь на світло». Три рази виконати вправу, не закриваючи очей: одне око прикрити долонею, постійно кліпаючи, поглядом провести по освітленій землі. Зробити повороти, залишаючи сонце то з правої, то з лівої сторони. Подивитися три рази, не прикриваючи око долонею, на яскраве сонячне світло (1–2 сек.). Ці вправи виконувати і з другим оком. Після цього обов'язково виконати пальмінг [6, с. 47];

- вправа «Пишемо носом». Виводити у повітрі носом, ніби олівцем, великі фігури або якийсь малюнок (літери для старших дітей). Нахилитися і доторкатися підборіддям до грудей, поглядом вдивлятися в небо, дотягуватися вухом плеча [6, с. 47];

- вправа «Інсценізація» – діти розігрують фрагменти казок, історій очима (політ метелика, пригання жаби);

- вправа «Усний рахунок для очей» – підрахунок задачі з математики очима (кількість годин, кількість кольорів на дошці).

3. Точковий масаж і гімнастика для очей:

- вправа «Масаж» – закрити повіки й акуратно масажувати очі пальчиками [7, с. 12];

- вправа «Краплинки дощу» – імітація пальцями легкого приємного дощу по обличчю;

- вправа «Роса» – імітація легкого витирання роси з очей.

Такі вправи є необхідними для дітей з порушенням зору в початковій школі, оскільки важливі як для профілактики, так і для підтримки функції ока, яка має порушення.

Висновки. Таким чином, проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності в інклюзивних класах, де навчаються діти з порушеннями зору, є актуальною. Враховуючи статистику кількості дітей, які мають порушення зору в Україні, дані про щорічне збільшення кількості людей із порушенням зору, аналізуючи причини виникнення таких порушень, можна сказати про необхідність вдосконалення освітнього процесу, якісної підготовки учителів початкової школи. Одним зі складників підготовки вчителя є ознайомлення з вправами для очей, які варто

використовувати для учнів початкової школи в інклюзивних класах, оскільки вони важливі як для профілактики, так і для підтримки функції ока, яка має порушення. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку нових шляхів вирішення проблеми, вдосконаленні підготовки майбутніх учителів початкових класів до інноваційної діяльності в інклюзивних класах, використовуючи ефективні методи, інноваційну діяльність, досвід зарубіжних країн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вавіна Л. Врахування порушення зору дітей під час навчання в школі. *Початкова школа*. 2006. № 11. С. 58–60.
2. *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання* : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 29–30.09.2015 / уклад. О.Е. Жосан. Кіровоград : Ексклюзивсистем, 2015. 468 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8484/1/Pet%27ko%20%282015%29%2C%20p.%20315.pdf>.
3. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26–27 березня 2018 р., м. Теробовля): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. Київ : Інтерсервіс, 2018. 230 с.
4. Колач Н.І. Здоров'язбережувальні технології в профілактиці порушень зору у школярів / Н.І. Колач, Н.І. Коцур. *Молодий вчений*. 2017. № 9. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.1/19.pdf>.
5. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Видання доповнене та перероблене: Київ : Видавнича група «АТО-ПОЛ», 2011. 274 с. URL: <http://education-inclusive.com/wp-content/docs/Dity-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamyu-ta-organizatsiya-yih-navchannya.pdf>.
6. Лопуга О. С. Особливості корекційно-виховної та навчальної роботи в спеціалізованих групах для дітей з вадами зору. м. Березне : Навчально-методичний центр відділу освіти Березнівської райдержадміністрації, 2012. 81 с.
7. Поліщук З.А. Як зберегти зір дитини в школі. Методичний кабінет Турійської загальноосвітньої школи I–III ступенів. 2016. URL: <https://turiysk-zosh.jimdo.com/app/download/12811519336/%D0%AF%D0%BA+%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%82%D0%B8+%D0%B7%D1%96%D1%80.pdf?t=1490354792>.
8. Стефанишин С.І. Профілактика порушення зору молодших школярів засобами фізичного виховання. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-136961.html>.